

Hets!

En bok om skolan

S-E.Liedman

March 22-23, 2011

Detta r en bok om skolan. Men ocks en bok om obehaget att leva i en nyliberal tid. Eftersom skola och samhlle hr intimt ihop, och skolan mer och mer speglar det samhlle i vilket det befinner sig i, r det senare oundvikligt i sammanhanget.

Alla har sikter om skolan, om inte annat som fre detta elever. I mitt fall r anknytningen till skolan n intimare eftersom bda mina frldrar var lroverkslrare och jag drmed satt p bge stolar och kunde betrakta den frn tv sidor, varav frldrarnas sidor troligen gjorde djupare intryck p mig n mina egna personliga erfarenheter. Lrare har aldrig varit ett aktat slkte, ej ens nr de hade auktoritet och utgjorde den bildade allmnheten, och lojalitet med mina frldrar var drmed starkare n med mina klasskamrater. Ens tidiga relationer till skolan prglar ens framtida attityder och formar ens frdomar, vilka kan vara mycket svra att befria sig frn. Fr att frklara och i viss mn nyansera fr att inte sga urskulda sina vuxna uppfattningar om skolan krvs det att man klart och tydligt redogr fr sin utngngspunkt och avstamp, vilket jag hrmed tnker gra.

Min mamma startade sin bana som smskolelrare nere i Skne (Hrby), sedan undervisade hon i den gamla folkskolan (Bollns) och drefter nr vi flyttade ner till Motala (1955) frst p realskolan och sedan 1965 p grundskolan. Hon hade ett stort personintresse och uppskattade sina elever oavsett deras frdigheter; hennes mnesintresse kom i andra hand. Min pappa undervisade huvudsakligen p gymnasier sedan 1950, frst i Bollns, sedan som sagt vad i Motala. Nr han skte fast adjunktstjnst (vilket var svrt att erhlla fr honom p grund av svrigheten att f ett friskintyg) hade han tydligen ett hundratal tjnster att vlja och vraka mellan. Till Motala hade varken min mamma eller pappa ngon som helst anknytning och hade vl inte ens beskt staden innan de flyttade dit. Jag kom sledes kontakt med skolan innan jag satte min fot dr som sju-ring. Som fyra-ring fick jag ibland sitta med nr min mamma undervisade sina fjrdeklassare, jag fick delta i skolutflykter och p skolavslutningar. Skolans gedigna byggnad har jag fortfarande ett vagt minne av. Lroverket i Bollns framtrder n tydligare i minnet, de stora lrosalarna, lukten av spa, fysik och kemilaboratoriernas bastanta bord och glasskp. Fr att inte tala om gamla lroverket i Motala med sin ljusgrd, stora aula, de vlfrsedda fysik och kemilaboratorierna. Lukten av fernissa och givetvis av spa ven dr. Lrarrummet med det stora sammantrdesrummet, de bokbekldda vggarna och raddan av oljemlningar av fre detta rektorer, men dr jag hade jag givetvis aldrig tilltrde ssom elev, utan dessa minnen hrrr frn barnaren. Jag minns hur jag en gng ledsagades av min pappa till Linkping och vi slogs bda av den pampiga lroverksbyggnaden, det var ngot helt annat n den nya universitetsfilialen till Stockholm som just hade bildats och dr jag skulle tenta av ett betyg i matematik. Skolan ssom fysiskt rum r viktigt, den vittnar om plats i samhlet och om man s vill av auktoritet. Pampiga korridorer, hgt i tak i klassrummen, sdant kan p mnga verka smtt skrmmande.

Betygsttning var viktig fr mina frldrar. Fr varje lsr skaffade de sig grna s kallade lrarkalendrar dr de sorgflttigt frde in alla resultaten p matematik och fysikprov som sedan lg till grund fr betygsttningen¹. Barn hrmar sina frldrar och jag fann detta mycket fascinerande och gjorde mina egna tabeller med upphittade elever. Ja att ge prov och ta del av resultaten finner jag fortfarande vara ganska fascinerande nr jag undervisar. Mnga finner det obehagligt att ge betyg, s inte jag. Den hrda, och i mjlrigaste mn objektiva bedmningen stter givetvis sin prgel p undervisningen. Som ovan nmnt var min mammas huvudsakliga intresse inte mnesinriktad, att hon undervisade i fysik och matematik var knappast naturligt fr henne, ven om matematik hade fallit henne naturligt som barn, utan kan till en viss del tillskivas min pappas inflytande. Det hade skert passat henne mycket bttre att undervisa i svenska och i sprk. Hans verskuggande intresse var inte eleverna utan mnet och gav alltid min mamma mnesmssigt std, samtidigt som han betonade att hon stod fr det rrliga intellektet, ett smicker² som hon med sin narcissistiska lggning omedelbart och oreflekterat tog bokstavligen. Duktiga elever framhlls framfr den stora medelmttiga massan och elever som inte hll mttet de krde. Bara beteckningen, som givetvis var allmnt accepterad, antyder ett visst frakt. Skolan var en urvalsskola och min pappa sg vl som sin uppgift att slla agnarna frn vetet. Betyg r pseudokvantiteter. Kan s vara, men omdmen och rangeringar r ofrnkomliga i livet, och vi hemfaller t dem oupphrligen ven om vra omdmen och nedsttande inte alltid dokumenteras med myndighetsansvar. Att sga att ett prov endast r ett mtt p hur vl en person kan lyckas rabbla upp en utantillxa utgr en nidbild. Min pappa satte en stor ra i att sammanstlla svra och utmanande prov dr frmga till verklig problemlsning sattes p sin spets³. I den mn betyg kan verhuvudtaget vara rttvisa s var vl hans bemdande drvidlag mycket frtjnstfulla. Rttvisa i global mening betyder att alla lrare har likartade krav. Detta var inte fallet. Min pappa hade betydligt hgre krav n sina slappare kolleger vars elever kom mycket lindrigare undan med hgre betyg. I dagens skola hade han varit en omjlighet. Hade han kunnat anpassa sig? Jag tvivlar, han fann sin grning som skolfux begrnsande. Han hade inte mycket till vers fr sina kollegers begvningar och intellektualitet, och inprntade i mig frn spda r att vad du n blir, s bli inte lrare. Mnga yrken stller krav p sin utvare, en polis m vara stark o.s.v. fick jag hra som barn, men fr att bli lrare kan man vara s dum som helst. Detta var sikter, ven bland lrare, som redan uttalades p det idylliska 50-talet.

Min instllning till skolan var ambivalent, ven om jag inte hade frmtt att uttrycka mig i

¹ Dessa lrarkalendrar har jag sparad. De innehller ju en del intressant dokumentation. Min mamma knde en gng igen namnet p en nytillsatt B som en av min pappas elever. Hon letade genast rtt p honom i min pappers grna kvarltskap, och mycket riktigt den hge militren visade sig ha varit en god 'AB-gosse'.

² Det r inte helt klart att han avsg det som smicker. Han hll sin fru mycket hgt i de flesta avseenden. Jag har aldrig helt kunnat ta till mig bilden av mannen som frtrycker kvinnan frn min egen barndoms erfarenheter. Mina frldrar passade helt enkelt inte in i det gngse knsrollsmnstret. Jag vill inte pst att mina frldrar var extrema drvidlag, jag misstnker att stereotypa knsroller r betydligt mindre typiska n vad som antas. En av mnga skl jag har svrt att ta s kalla genusforskning p allvar.

³ Det var alltid tta tal,klarade man alla fick man ett A. Min pappa knackade alltid ner dem p en stencil via en skrivmaskin och klagade hgljutt varje gng han slog fel och misstaget fick rttas med nagellack. Stencilen mngfaldigades sedan i lroverkets kllare dr lukten av sprit var ptrngande. Stenciler var bara tryckta p ena sidan, s gamla stenciler fick jag som barn att rita p.

dessa termer under min barndom. Visst kunde jag lsa innan jag brjade skolan, jag vet inte bara hur det gick till, pltsligt kunde jag bara⁴. Min mamma hade frskt lra mig lsa nr jag var fyra, men jag hade instinktivt sparkat bakut, en sund reaktion anser jag i efterhand. Men nr ett barn vl kan lsa och har Impliga bcker i sin nrhet kan det om det r tillrckligt nyfiken lra sig p egen hand. Ja i viss mening varfr behvs en skola fr sdana barn? Rcker det inte med att de har fri tillgng till frldrarnas bibliotek? Det finns mnga exempel p detta i historien, framfr allt under 1800-talet. J.S.Mill, B.Russell och R.G.Collingwood r namn som oskt trder fram. Jag var inget sdant underbarn utan hll mig noggrant till barnbcker, men under ren slukade jag vilt allt mjligt. Detta r givetvis inte ovanligt, dock tydligen ingenting som faller naturligt fr alla barn. 'Frst' och liknande omdmen fick jag utst, vilka jag dock tog med jmnmod. Sledes var frsta klass en klar besvikelse. Jag kunde ju redan lsa, varfr sitta av alla dessa timmar? Och detta evinnerliga sjungandet som vi skulle deltaga i fann jag ljlgt. Mina frldrar ville d att jag skulle hoppa ver andra klass och brja direkt i tredje, och de frskte undervisa mig. terigen sparkade jag bakut och saboterade deras anstrngningar. I samband med andra klass hade vi flyttat frn ett deprimerande bostadsomrde dr jag gtt i skola nrmast i en kllarlokal till ett trevligare, och dr smskolan var en idyllisk byggnad frn sekelskiftet belget vid vattenbrynet till Vtterviken. Dr trivdes jag gott under mitt sista r i smskolan med en gammaldagsfrken. Drefter blev det flytt till folkskolan och en magister. Bara detta var en statushjning. Min stora behllning frn folkskolan var historieundervisningen. Den svenska historien berttades av vr lrare (ett exempel p den fringade katederundervisningen som dock brjar komma till heders igen⁵) och jag sp girigt in varje ord, liksom jag givetvis lste en hel del historia p egen hand, bde den av Topelius romantiskt gestaltade liksom mera avancerade historieverk. Visst var det en betoning p svenska kungar⁶ och framngnsrika slag framfr allt under Trettioriga

⁴ Jag minns tydligen hur jag sg ett I och ett S i lseboken och att detta mste lsas IS. Denna snilleblix gav mig lsandets gva. P samma stt minns jag att min pappa upplyste mig om att trettio plus trettio blev sextio, jag visste redan att tre plus tre blir sex, s allt hnger ihop insg jag, och efter detta kunde jag rkna. En liknande epifani drabbades jag av i en bokhandel i Shanghai nrmare ett halvsekel senare. Jag sg det kinesiska tecknet fr vatten och fr berg intill varandra och drog slutsatsen att det mste betyda landskap. Tyvrr ingav mig inte denna snilleblix p samma stt frngan att kunna kinesiska!

⁵ Min fru som r ett par r yngre utsattes under sin skoltid fr ett pedagogiskt experiment. Den svenska historien berttades inte i ett svep, utan plockades snder och delgavs i sm stenciler som skulle tjna som underlag fr grupparbeten. Fljden r att hon r helt renons p svensk historia. I rlighetens namn kanske detta ven gller mnga av mina klasskamrater frn den tiden. En lrare kan vara hgst inspirerande och verkligen s intressen som sedan kan spirera under resten av livet. Men detta fredmliga inflytande m kanske bara utstrcka sig till en enda elev! Resten kommer att ha upplevat det hela som ett torrt rabblande av rtal.

⁶ Vars portrt fanns att beskda i en bok med fascimilier av viktiga dokument i den svenska historien som rkade finnas i hemmet. Bokens huvudinnehll intresserade mig aldrig, men kungalngden lrde jag mig utantill (givetvis inte medvetet) och kan den dag som idag r utan vidare ge listan av kungar (och drottningar) frn Gustav Vasa och framt. Ytligt sett r detta vrdels kunskap, men av den arten som en nyfiket barn har svrt att vrja sig emot. Historikern A.J.P. Taylor vittnar om liknande erfarenheter frn sin betydligt lsdigrare uppvxt. Man kan se det som ett stt att personifiera tiden, och fortfarande nr jag tnker p vergngen mellan 1500-tal och 1600-tal framtrder detta uppslag frn boken i minnet. Det viktigaste r uppenbarligen inte faktat i sig sjlv utan omstndigheterna som leder till dess infrskaffande och det sammanhang det vves in i.

krigets fornstora dagar som engagerade den infantila fantasin. Men vr lrare pekade lngt utver hjltesagan, hur den svenska staten var en koloss p lerftter, hur krig krver framfr allt pengar, och den svenska allmogens sviktande oberoende under 1600-talet grep mig djupt (liksom harmen ver utlndska fogdars framfart under tidigare rhundraden). Visst var den svenska historieundervisningen inriktad p att eleverna skulle fyllas av stolt fosterlandskrek, och ven om jag svrmade fr det svenska under ngra r, var detta svrmeri kortvarigt, djupare intressen hade redan slagit rot. Detta att bara kunna lsa r i och fr sig subversivt nr det gller ett utbildningssystemets allmna ideologi.

Fr att sammanfatta. Jag var ett typiskt lshuvud, bst i klassen. Sdana brukar det finnas en av i varje klass, ibland kanske tv, sllan mer, om jag fr spekulera vilt. Skolan gav mig bekrftelse, jag fick synas. Att vara duktig innebar ett visst tvlingsmoment, men vad r s fel med detta? Tvlingen har mnga berringspunkter med leken, och kan ingjuta ett vlbehvligt disciplinmoment och motverka naturlig lttja. Men visst det ligger i tvlingens natur att alla kan inte vinna. Tvlingens syfte r vinnaren och den visserligen kortvariga men dock ofrnekliga stma som r frknippad med att vinna. Att vara bst i klassen innebr ett visst status, men samtidigt inger det i kamraterna en viss harm och en nskan att fringa till stor del provocerat av avunden och den tillhrande missunnsamheten. Inte s underligt att du r bst i klassen, dina frldrar hjlper dig hela tiden, heter det. Vilket givetvis retade mig oerhrt. Liknande sikter r fortfarande i svang. Det heter ju att barn frn akademikerhem r verrepresenterade, och att barn frn s kallade studieovana r handikappade. Det frsta r ett faktum (i viss mn en pseudokvantitet visserligen, beroende p hur man definierar och tolkar det), det andra r en omformulering och framfallt en tolkning av det frsta. Jag har svrt att ta till mig detta argument, troligen p grund av den knslomssiga blockering som orsakats av minnet av den harm jag knde infr de fr mig helt grundlsa anklagelser jag utsattes fr som barn. Men visst ligger det ett visst fog i dessa ppekanden. Givetvis lste aldrig mina frldrar lxor med mig, men i hemmet fanns det bcker, mina frldrar lste alltid, de var lrare och drmed i viss mening intellektuella, och intellektuella sysslor hade hg status. Givetvis tar man intryck. Vad r lsningen p denna orttvisa? Att alla barn skall skiljas frn hemmet s fort som mjligt och utsttas fr en likformig uppfostran? Sdant kan man lsa om i Platon. Liksom allt i Platon har det sina ponger. Men andra sidan har skolan i det frflutna ofta utgjort en tillflyktsort fr lsbegvade barn frn torftiga miljer. Stmmer detta fortfarande? Eller r begreppet lsbegvad verspelat, alla barn r lika lsbegvade bara de fr den rttta chansen.

Eftersom det har skett en stor kning av den formella utbildningen i Sverige under 1900-talet r det inte s underligt om det finns ett otal exempel p elever som gtt vidare (och i vissa fall mycket lngt) fastn de kommer frn studieovana hem. Min mamma var den frsta i sin slkt som tog studenten, liksom min pappa. Visserligen var min farfar folkskollrare⁷ och min pappa hade honom i skolan. Min farfar gav honom dliga betyg och hade inga ambitioner fr honom. Att vara cykelreparatr i Skeppshult var gott nog. Min pappa hade dock konstnrdrmmar och gnade sig t teckning. Under sena tonren tenterade han till

⁷ Vilket man var p den tiden utan att ha tagit studentexamen. Min farfar som vxte upp under knapra omstndigheter, hans pappa dog i obehandlad blindtarmsinfektion nr han var fem r, sattes i lra som drng. Han visade sig vara s olmplig fr praktiskt hantverk att han skte sig lsvgen, vilket var ovanligt under den tiden. Han kom s smningom in p ett seminarium efter att ha ftt privatundervisning och verkade sedan som folkskollrare i en liten by utanfr Smlandsstenar.

realskolan i Vrnamo, dr hans mormor flyttade och agerade hushllerska fr honom. En ny vrld ppnade sig fr honom och han upptckte matematiken och naturvetenskapen som han inte tidigare hade haft ngon hg fr. Drefter skte han in till Lunds Elementra Privatskola ('Spyken'), ty dr kunde man g igenom gymnasiet snabbare⁸.

Jag minns hur jag hatade att g till skolan under folkskoleren, ven om minnet drav romantiserats ngot p grund av rens gng⁹. Att brja realskolan efter en djup depression under den mellanliggande sommaren utgjorde en stimulerande nystart. Pltsligt fick jag som klasskamrater andra som varit bst i klassen. Att vara duktig var inte lngre lika mycket en belastning som det varit i folkskolan. Tanken p den gamla realskolan fyller numera utbildningsfolk med djupaste avsky. Det var klassamhllets markr¹⁰. Ngra r tidigare n mig avskildes agnarna frn vetet tidigare och lovande lsungdomar brjade den 5-riga realskolan vid elva rs lder eller s. Detta hade skert passat mig utmrkt¹¹ 1963 hade redan realskolan utbytts mot grundskolan (enhetsskolan) i strre delen av landet, men Motala lg efter. Som 13-ring brjade jag den 3-riga realskolan. En annan stor skillnad var att jag nu var p mina frldrars skola och alla lrare knde till mig. Detta provocerade fram misstankar om jv hos mina kamrater (de skulle bara veta rivaliteten mellan olika lrare nr det gljde deras telningars begvning, jag fick intrycket av min mamma att mnga av hennes kolleger ingenting hellre skulle vilja n 'stta mig p plats'). Nsta steg var det nya gymnasiet. Detta var en fr den tiden radikal uppgrelse med den gamla 'pluggskolan'. Lroplanen blev betydligt mera ambitisa n tidigare, mngdln p en ganska abstrakt och formell niv introducerades¹² fysikkurserna innehll moment som tidigare hade varit frbehllna universitetet. Nu var det inte plugg som gljde utan egna projekt och grupparbeten. Jag var i mitt ess. Hade jag inte redan som barn p eget initiativ skrivit uppsatser om allt mjligt med uppslagsbcker som referens? Ingenting kunde passa mig bttre, jag levde verkligen upp. Dock dessa in-

⁸ Samma ambition fresvade min mamma, och dr trffades de.

⁹ Och framfr allt fr den i mitt tycke vettlsa beskyllningen av att den gamla folkskolan skulle ha varit ett frldrat pedagogiskt bakvatten. Jag kan ltt finna ett otal motexempel, men framfr allt, skolan innebr ett mte mellan lrare och elever, och den gamle magistern (f. 1899) var en mycket klok och intelligent person, strn av vars levnadsviisdom fortfarande inspirerar mig. Som jag tnker terkomma till. En sdan person skulle knappast verka som lrare nu, allra minst i mellanstadiet

¹⁰ Visst var jag medveten om detta, om n ej explicit och i dessa termer. Fastn jag hade topp-betyg s fantiserade jag sjlvmkande om att jag inte skulle komma in. Om jag vl kom in skulle resten, gymnasium och universitet g som p rls tog jag fr givet. Jag var mycket p det klara med att i och med intrdet i lroverket skulle jag lmna mina missunnsamma klasskamraters krets. Ngot som jag knappast beklagade. Jag gjorde drmed ett definitivt brott mellan de tv skolgngarna. Fastn det frelg en markant kontinuitet, tminstone ett halvt dussin flickor frn min folkskoleklass ledsagade mig till realskolan frblev dessa flickor helt osynliga fr mig under dessa r, fastn en av dem var mycket st och jag hade under hela min folkskoletid varit smtt 'frlskad' i henne. Det var som om ville jag frtrnga ett trauma. Detta tog sig ngra drastiska uttryck, som upprde min pappa, nr jag vgrade att ha ngot att gra med ngra gamla klasskamrater som skte upp mig.

¹¹ Det naturliga frn ett rent intellektuellt perspektiv hade varit om jag forcerat folkskolan genom att hoppa ver klasser, andra sidan ansgs detta inte vara socialt s lyckosamt.

¹² Min pappa fick vidareutbilda sig. Kurser gavs runt om i landet, och han for ner ngra veckor till Blekinge vill jag minnas. Han uppskattade det verkligen, och tog p eget bevg ett betyg i matematisk statistik.

ledande ambitioner vid starten 1966 bleknade och krympte snabbt bort, man måste ju vara realistisk.

Min skoltid kan lätt sammanfattas. Jag hade lätt för mig, fick mina topp-betyg utan att anstränga mig. Jag var så oskyldig att jag inte riktigt insåg att folk kunde plugga för att få ett bättre betyg. Denna rent instrumentella attityd till studier ('Vad kommer på tentan? Inger detta i kursen') var mig helt främmande, och vetskapen om den lockte sig långsamt in i min föreställningsvärld så att jag fortfarande som nybliven professor var smittchockerad över den. Framför allt från min mamma inpräntades frakten för pluggstunden. Bäst skulle man vara, men att plugga för det var fusk. Duktig var något man var, inte något man blev. Och just ur detta elitistiska perspektiv framstod matematiken som speciellt lockande. Här var ett område där man inte behövde lära sig några fakta, det var en fråga om ren och skär mental styrka och fantasi. Inte undra på att de stora matematikerna blev mina hjältar. Vad vore en Napoleon jämfört med en Gauss? Detta hade sina nackdelar. Dels gav den en hybris som inte var helt underbyggd. Och dels, vilket kanske var ännu allvarligare, gav den inte någon riktig utmaning och därmed ingen vning i intellektuell disciplin vilket jag saknar fortfarande. Som författaren framhåller, i tillägg till det lustfyllda lärandet driven av den inre motivationen, bör det även finnas ett motstånd, hinder att vervinna, och sådana är i behov av även vissa yttre motivationer, eller åtminstone instrumentella. Så fort det blev lite nödvändigt dragglände, som med tyska, gav jag upp. Det var under min världighet. Kanske det går utöver skolans ansvar att disciplinera sina adepter, kanske det är en ren temperaments sak? I vilket fall som helst om jag ser tillbaka till min skoltid skulle jag ha kunnat lära mig mycket mera om jag lagt manken till och tvingats. Nu surfade jag bara. Visst låste jag in en massa universitetsmatematik vilket gjorde att jag kunde registrera min fil.kand under min första universitetstermin. Och visst var jag imponerad av mig själv. Men mina matematiska studier var något forcerade¹³ och i viss mening förlorade jag den intima och kreativa kontakten med matematiken som jag haft tidigare och vilken skulle ta mig en lång tid att återerövra. Och visst låste jag en hel del engelsk litteratur¹⁴ och lärde mig behärska det på en i retrospekt imponerande nivå, men tyvärr lärde jag ingen liknande ambition att läsa tyska böcker, vilket efter en viss liten tröskel hade varit fullt möjligt¹⁵ Tyska blev därmed en propp bland språken, en känsla av att det låg som en halvfridig bak som jag måste ta itu med innan jag kunde gå mig till andra språk. Som en följd fortsatte jag inte mina studier i franska, vilket har varit mig en stor black om foten under hela mitt vuxna liv¹⁶ och visst borde man också ha lärt sig ryska. Men kanske detta är näsketnkande. Det är så lätt att se förlorade möjligheter och gräma sig över dessa. Ansträngningar tar sig som betydligt beskedligare på avstånd när man skall underkasta sig dem. Min fokusering på matematiken var olycklig också på andra ställen, jag misstänker att den försenade min mögnadsprocess. Om jag varit relativt politiskt medveten i de tidiga tonnen

¹³ Jag minns hur jag i vermod plöjde igenom kompendiet om analytiska funktioner från trebetygskursen under en eftermiddag och var förvånad över att jag knappast kom ihåg något efteråt

¹⁴ Under några år under gymnasietiden lärde jag en fröteckning över alla engelska böcker jag låste. Denna lista har jag tyvärr tappat. Trettiofem år senare i betydligt mera mogen ålder har jag återupptagit ambitionen, men numera på ett betydligt ambitiösare och tidskrävande plan.

¹⁵ Detta skulle drja en tio år, men ett år i ungdomen är skert likvärdigt med fem i vuxen ålder.

¹⁶ Att läsa matematisk text på franska är inga problem, men oförmodan att behärska språket har stängt mig ute.

infantiliserades jag drvidlag under de senare. Nej ngon krvande skolng utsattes jag inte fr. Och det mesta jag lrde mig, lrde jag mig mycket riktigt utanfr skolans hgn¹⁷

S vad utgrs den goda skolan av enligt Sven-Eric Liedman? Att inspireras till det lustfyllda lrandet av genuint entusiastiska lrare; samt att ven utmanas och tvingas att arbeta (traggla? pliugga?) fr att n ml. Det lter fint, och r ngot som jag tror inte sllan uppfylldes av en del lyckosamma elever ven i den gamla frhatliga skolan. Lngt ifrn alla, men kanske tillrckligt mnga fr att det skall ha gjort skillnad. Hur realistiskt r det? Det r utan vidare applicerbart p mig och frfattaren. Vad annat skulle vi ha kunnat nska av en skola? Frfattaren m ha saknat inspirationen till det lustfyllda och jag m beklaga att jag aldrig tvingades kmpa och arbeta hrdare. Men gller det fr de flesta av eleverna i en skola? Hur mnga har spontant intellektuella intressen? Kanske detta gller fr de flesta, bara de fr chansen? Detta r en optimistisk attityd som vnder sig mot en differentiering. Vi r i grund och botten alla lika. Detta r en vacker tanke och frsken att ifrgastta den betydligt mindre vacker. Men rr det sig om nsketnkande? I mnga andra omrden freligger de stora skillnader mellan mniskor utan att detta ger upphov till trauman och frnekande. Vissa r begvningar i schack eller i musik, andra r hejare p att springa, glida p trstycken eller sl en boll. Sdant r ltt att acceptera. Varfr? Fr att det rr sig om frivola aktiviteter? Sedan en annan sak r att finna dessa genuint entusiastiska och kunniga lrare. Entusiasm och kunnighet hr som sagt vad ihop, och spelad entusiasm gr inte fr sig, den avsljar sig obarmhrtigt menar frfattaren. Nr det gller matematik tycks det vara ett faktum att mnga matematik lrare saknar helt entusiasm fr sitt mne (om kunnighet och begvning skall vi tala tyst). Hur avhjlper man detta? Knappast i en handvndning. Entusiasm kommer inifrån och kan knappast mlas p i efterhand. Genuin kunnighet i matematik frambringar man inte p en sommarkurs. Frr i tiden var en matematiklrare p gymnasiet ngon som under sin skoltid varit bst i klassen. S lr det knappast vara numera. Hur avhjlper man detta i en handvndning? Att fokusera p didaktiken? Att inse att det matematiska pensum som skall lras ut r hgst begrnsat och vad som krvs r en teknisk skicklighet i att lra ut. Detta r ett tnkande som r lika fyrkantigt som att frklara Hamlet i evolutionra utvecklingstermer och mitt enda in hopp i utbildningsdebatten var att problematisera den frment vetenskapliga grunden fr matematikdidaktik. Om matematikdidaktik skulle bli ett huvudmne fr blivande matematiklrare skulle det innebära en katastrof.¹⁸ Eller tminstone en total utarmning p den samling goda cigarrer som de genuint kunniga och entusiastiska lrare i matematik utgr. Att tala om att vissa personer r mer begvade n andra r mycket suspekt, tminstone i skolsammanhang, dremot nr det gller ens kolleger och offentliga personer upplevs sdana synpunkter, underbyggda eller inte, som hgst relevanta. Vad str frfattaren i denna mycket knsliga frga. Han frkastar elitismen och finner att en teruppdelning av gymnasiet i en teoretisk del som kvalificerar till hgskolestudier, en yrkesdel samt en lrlingsdel som reaktionrt och ett terinfrande av klassamhlet. Grunden fr en sdan uppdelning r accepterandet av att det finns teoretiska och praktiska begvningar, och att det r lika mycket vansinne att tvinga p den intellektuelle

¹⁷ Ett typexempel r astronomin under mina tidiga tonr.

¹⁸ Dock en viss Srman frn Sveriges Kommuner och Landsting, liknar matematikundervisningen med inympning. Kan vi klara av att immunisera en majoritet av den svenska befolkningen mot den senaste influensan, vore det skam om vi inte p samma stt skulle kunna forcera in tillrckliga matematikkunskaper i deras omlopp. Man undrar hur denna injektion rent praktiskt skall g till vga?

praktiska uppgifter fr vilken han saknar bde hg och fallenhet fr, som att utstta den praktiska fr hgst irrelevanta teoretiska studier som endast kan leda till frustration. Om detta tycks freligga en relativ bred konsensus, frutsatt att praktiska frdigheter stts lika hgt som teoretiska. Vore detta inte ven ett elegant stt att lsa det dilemma som den Liedmanska drmmen om den goda teoretiska skolan medfr. Ett relativt litet men kta gymnasium lyfts ut ur den massinrtning som dagens allomfattande gymnasieskola har utgjort. Den reaktionre som lngtar tillbaka till den trygga tid d lrdomen var i sanning exklusiv och dess frmedlande skedde i pampiga lrdomsborgar. Genom att begrnsa gymnasiet kan goda villkor erbjudas och drmed de bsta lrarkrafterna lockas. Kanske en stor del av dem som nu r verksamma p hgskolorna skulle istllet verka ute p gymnasier? Som Liedman mycket riktigt ppekar, det r inte lrarlerna i sig som r det strsta rekryteringshindret, utan den devalvering lrarkyrket har genomgtt med stndiga kontroller och mten som inkrnkter p det verkliga uppdraget - undervisningen, samt kringskr den egna friheten, kreativiteten och initiativet och det drtill hrande ansvaret. (Som jag tidigare ppekat min pappa skulle vara en omjlighet i den nya skolan.). Ja lnen kunde skert ocks hjas. Min gamle far som gymnasieadjunkt hade skert p sin tid relativt sett hgreln n jag som professor, och definitivt lika hg status. Dock det freligger en hel del allvarliga problem med detta. Som klyschan upplyser om, nmligen att tiderna frndras.

Statusfrgan r inte s ltt att sopa under mattan. Det r som tillsttningen av universitetslrare, forskning och undervisning skall utmtas samma vikt. Det lter fint, men r i princip omjligt att genomfra, ven om man s ltsas gra det. Praktiska yrken har lgreln status n teoretiska vad man n ltsas. n allvarligare r att det r inte s ltt att gra en distinktion mellan teoretisk och praktisk begvning. Det freligger en ganska god korrelation. De flesta mnniskor r tragiskt nog varken praktiskt eller teoretiskt begvade. En god hantverkare mste vara fingerfrdig, men detta r lngt ifrn tillrckligt, betydligt viktigare r den mentala frmgan. I det gamla samhillet var det vanligt att man inte gick vidare i studierna. Detta hade inte med begvning att gra utan tradition och lust. Hgt begvade mnniskor kunde d av lust g hantverksvgen, detta r betydligt ovanligare nu. Fr att belysa detta kan man jmfra en ung svensk hantverkare med motsvarande i ett mera 'efterblivet' samhille, som sg det polska. Den polske hantverkaren r inte bara billigare, men oftast betydligt skickligare. Anekdoter m vara, men det pekar p ett icke tydliggjort dilemma. Det stora problemet r att en strre del av befolkningen blir verfldig. De r intressanta mer som konsumenter n producenter. Det praktiska och det okvalificerade arbetet tar mindre och mindre plats i det hgkapitalistiska vsterlndska samhillet. Vad skall man egentligen gra av folk? Skolan och utbildningen blir mer och mer av en frvaringsplats. Folk mste hllas sysselsatta. Utbildning eller skenjobb. Detta ter sig kanske som en dystopisk ntbild, och m s vara, men faktum r att samhillet blivit mera meritokratiskt och karrirvgarna stelare. Frr i tiden kunde vem som helst bli journalist s lngde kunde vertyga om sin frmga att skriva rapp prosa. Nu formaliseras alla utbildningsvgar. Det leder till en icke tidigare skdad betygshets. En gymnasist p 50-talet behvde egentligen inte bekymra sig om topp-betyg s lngde han klarade den avslutande prvnigen. Som nybliven student lg s gott som hela vrlden ppen fr honom eller henne¹⁹.

¹⁹ Visst fanns det sprrade utbildningar. Lkarkren har alltid slagit vakt om sin status genom att begrnsa intagningen. Men vitsen var att studentexamen sjlv gav ett krkort och en stabil framtidsutsikt. Privilegiets stma. Ngot liknande gller elitskolorna i Frankrike. Nr man vl har kommit in r ens framtid tryggad.

Inte nu lngre.

En stor del av boken behandlar, som ovan nmnts, obehaget att leva i en nyliberal tid. Vad innebr detta? Att managementkulturen tar ver en strre del av samhlllet, ven innefattande utbildningen och inte minst inkluderande hgskolan. Effektivitet premieras, och drmed kortsiktighet. Allt skall ske genom mallar och utvrderas. Detta innebr mtning, d.v.s. kvantifiering. Inget fel p kvantifiering, den moderna fysiken skulle vara omjlig utan denna. Dock allt lmpar sig inte fr kvantifiering. Att kvantifiera det okvantifierbara leder till begreppet pseudokvantitet. Riktiga kvantiteter kan manipuleras i den meningen att de kan processeras p ett meningsfullt stt. Det r just i meningen meningsfull manipulation som kvantiteten skiljer sig ifrn pseudokvantiteten. Vikter kan man lgga ihop, men att lgga ihop sifferbetyg och ta medelvrden r en ganska meningsls operation, ven i de fall de enskilda sifferbetygen kan vara meningsfulla. Jag skulle hvda att i den meningen blir betyg pseudokvantiteter nr man betraktar den som rena kvantiteter. Pseudokvantiteter dominerar managementvrlden, och denna utveckling r ganska naturlig sett ur managementets synpunkt. Detta r inte bara ett nyliberalt fenomen, ett annat uppenbart exempel r Stalins femrsplaner, som frfattaren dock inte tar upp. Det r dagens pseudokvantiteter som utgr hotet. S hur uttrycker sig detta inom utbildningsvsendet? Citeringsindex ssom kvantifiering av vetenskaplig produktion och kvalitet och som vgladande nr det gller resursanslag och befordran. Speciellt slr detta hrt mot humanioran. I skolans vrld anser frfattaren att betygen str fr pseudokvantiteten, och att Bjrklunds angrepp mot den gamla flumskolan i vilket inga krav stlls p elever, vare sig disciplinra eller kunskapskrav, r ett frtcktt hyllande av ett annat slag av flum. Pseudokvantitetens flum. En skola dr kunskapen istllet fr att st som ett egenvrde istllet tilldelas en instrumentell betydelse, och dr dess inhmtande hela tiden r strd fr att inte sga saboterad av stndiga tester fr att producera mtbara pseudokvantiteter. Skolan str inte fr bildning utan fr specifik yrkesutbildning. Yrkesrollen blir mer och mer kringskuren. Lrarnas roll belastas mer och mer med en massa administrativt trams med mindre och mindre utrymme fr dess huvudsakliga roll, undervisningen. Och som frfattaren mycket riktigt ppekar, det r detta som snker lrarrollens status, inte den allt lgre lnen. Man lser inte lrarnas status genom att med ett trollsp frdubbla deras lner. Lner har aldrig lockat lrare, utan snarare det fria intellektuella livet och ansvaret, samt kanske de lnga sommarloven, som alltid varit en nagel i gat p utomstende. Men detta gller inte bara lrare, ven lkare har mer och mer ftt sin vardag belastad med administrativa uppdrag²⁰. Givetvis r allt detta en del av ett strre sammanhang i vilket s gott som alla yrkesverksamma mniskor skall utgra kuggar²¹. Dock en yrkeskategori str utanfr, nmligen entreprenren. Den som str fr nytnkandet och det fria livet. Vars uppgift r att starta nya

²⁰ Ursprunget lr ha varit hgst motiverat. Varfr inte samla in uppgifter om olika behandlingars effektivitet? r inte detta ovrderligt som objektiv vrdering. Hur skall man annars uppmrksammas p ineffektiva behandlingar och allvarliga biverkningar av mediciner. Medicinsk behandling skall i hgsta grad vara baserad p evidens och vetenskaplig grund, och inte p blinda traditioner.

²¹ Det r intressant att denna uppfattning har en lng historia och som ursprungligen inte uppfattades som nedsttande. Jag minns frn min egen skoltid dr man pmindes om att den egna yrkesrollen skulle vara en kugges. Detta gav perspektiv. Man skulle tydligen inte frhva sig och se sig som mrkvrdig. Man var bara en kugge. Kuggen ger bilden av att bde vara obetydlig och betydelsefull. En genial bild m man nstan tillst.

verksamheter och bidra till vlstndet.

Denna utveckling r givetvis inte begrnsad till Sverige. Och Sverige gr definitivt inte i brschen utan flyter bara med strmmen. Den har en bred politisk uppslutning. Moderaterna r som bekant det nya arbetarpartiet och socialdemokraterna vrnar speciellt om de sm fretagarna. Vlfrden r givetvis hgst p agendan. Den kan visserligen betyda ett och annat beroende p vilka som beropar den, men grundfrutsttningen r konsumtion. Stndigt kad konsumtion. kad konsumtion innebr tillvxt, och tillvxt r ndvndig fr vlfrden. Tillvxt r den mantra som upprepas med plgsam entonighet frn vnster till hger och tvrtom. Den pendel som slr takten. Allt blir till konsumtion, ven utbildning. Att utbildas blir en rttighet likt fri tillgng till lkarvrd och rent vatten. Elever blir till kunder (ja i de mera extrema perspektiven till patienter, men patienter r ju ven de kunder, fria att vlja och vraka mellan utbuden). Att vara kund innebr en hgst ytlig relation till en institution, en hgst tillfllig och kvalificerad. Den gamla skolan skulle kunnat ses som en feodal inrtning, men mellan feodalherrren och dennes understar rder en djupare relation med msesidiga frpliktelser. Mellan kund och kpman existerar bara en tillfllig instrumentell relation.

Vad r den goda skolan enligt Liedman? Det r en skola i vilket elevens lust vckes samtidigt som eleven tvingas till ett lngvarigt disciplinerat arbete, som innebr ett vinnande av motstnd och olust, fr ett lngsiktigt ml. Konsumtionen r gonblicklig, medan dremot produktionen och uppbyggandet mste ta sin tid. Vidare vad r det absolut viktigaste i en skolng? Nmligen detta att kunna tnka. Att kunna tnka kritiskt och precist och helst ocks nytt. Detta r inte ltt, och hur manifesteras det? Genom att skriva. Liedmans tes r att man inte tnker djupare n vad man skriver. Det r i skrivandet som defekterna i det egna tnkandet avsljas obarmhrtigt. Hur ofta har man inte en vertygelse om att man besitter en genial tanke, bara fr att se den framst platt p pappret. Som Tegner skriver. Det dunkelt sagda r det dunkelt tnkta²². Alla kan inte skriva ypperligt, men alla kan till en viss mn va upp sin frmga att skriva och drmed tnka. En elev bedmes drmed p basis av sina uppsatser, precis som min pappas gamla matematikelever bedmdes p hur vl de frmdde lsa svra uppgifter som gick utver det som schablonartad kan lras in. Likheten r slende. I bgge fallen rr det sig om att presentera glasklara argument och nya ideer p ett logiskt och strukturerat vis. Rknefel och liknande vrldsliga slirningar, skall betraktas som stavfel, ngot som kan och br ntas bort. Alla kan inte lra sig skriva lika vl, och till de stora frfattarnas niv, de som kan stta ord p de mest subtila och undflyende knslor, nr ytterst f. Detta r givetvis en elitistisk attityd, ett erknnande att det finns inneboende skillnader i frga om begvning och motivation mellan mniskor. Ett uttryck fr bildningsaristokrati²³. Men r inte detta oundvikligt i ett glnsande utbildningssystem? Ett erknnande av excellens, och dess omistliga betydelse fr inspiration p alla niver. r inte detta vad som utmrker konsten, och p ett mera frivolt plan, sporten. Kan man blunda fr hierarkierna i samhlet, speciellt de inom kulturlivet? Som Olof Lagercrantz uttryckte det. Det finns 'stortyckare' och 'smtyckare'.

²² Ett citat som jag vill minnas frfattaren tar avstnd ifrn, men som han tycks helt instmma i nr han hvdar att tanken kan ej skiljas frn sprket.

²³ Den nyligen framlidne Tony Judt har gett uttryck fr detta genom att tala om skillnaden mellan 'universality of opportunity' och 'equality of outcome' och framhvt den begvades rttmtiga privilegier (som givetvis mste preciseras som vi vill betona nedan)

Alla fr inte plats, alla fr inte sina bcker publicerade och (frhoppningsvis) lista²⁴. Alla fr inte breda ut sig i tidningars debattsidor och krnikor. Visst kan man numera sjlvpublicera sig, gra sin rst hrd p ntet, skriva sina egna bloggar, komma med kommentarer till allt mjligt. Det mesta av detta r pinsamt undermligt, och drnks i fldet av annat pinsamt undermligt. De flesta mniskor r p grund av de stora talens tyngd marginaliserade. Dock denna form av elitism skall inte sammanblandas med en annan nrliggande. Det r inte s och br inte vara s att en kulturell elitposition samtidigt innebr en politisk eller ekonomisk. Den r i hgsta grad kompatibel med ekonomisk egalitarism.

Den vision frfattaren presenterar r tidls. Det betyder att den likavl kan ha realiserats i ett gammalt skolsystem som i ett nytt och frment modernare och progressivare. Mycket av frdomarna mot den gamla skolan riktar sig mot de ideologiska verrockar den i sina olika inkarnationer lr ha varit inslutna i. Den gamla folkskolan hade som uppgift att fostra lydiga understar och inge dem respekt fr verheten. En anklagelse som man vl i n hgste grad kan rikta mot det preussiska skolsystemet som legat till grund fr mnga andra lnders, speciellt med tanke p dess sannolika ursprung ur militr drill. Vr tids ideologi, ty varje samhll har en ideologi och sina vrdegrunder det kan givetvis inte frnekas, utgres istllet av demokratins dygder och marknadsekonomins vlsignelser, av vilka fortfarande den fra tnjuter en bredare konsensus n den senare. Men man skall inte verdriva den frmenta ideologins betydelse. Liket varje uppfinning har varje institution icke intenderade konsekvenser. I och med Lutheranismens intg i Sverige togs steg fr att ka lskunnigheten s att allmogen bttre skulle p egen hand kunna lsa Bibeln. Detta lr ha resulterat i en anmrkningsvrd hg alfabetism i det annars s underutvecklade landet. Och att lra sig lsa r i och fr sig en subversiv handling. Man m lra sig lsa fr att kunna lsa Bibeln, men det betyder inte att man bara lser Bibeln²⁵. Man skall heller inte verdriva betydelsen av den moderna skolideologin nr det gller att inprnta demokratiska vrderingar. Man kan mycket vl ha en omfattande insikt i demokratins formalia utan att fr den skulle gripas av dess inneboende vrden. Smtt patetiskt ter sig frslagen att ge neo-nazistiska ungdomar underknt i samhllskunskap. Det behver inte vara kunskaperna som det r fel p. Detta insgs i den gamla skolan med sina i retrospekt s frkastliga betyg i uppfrande och ordning²⁶ Det preussiska skolsystemet hade skert en mycket viktig funktion nr det glldde att fnga upp begvningar bland de strre folklagren och lgga grunden till den tyska vetenskapens

²⁴ Och detta bygger inte bara p kommersiella marknadskrafter. Redaktrer har stor makt. De kan givetvis vara korrumperade, men vglreds i huvudsak, antar man, av sitt eget tycke och smak, d.v.s. av rent elitistiska grunder.

²⁵ Dock fr de flesta mniskor fram till modern tid var detta det enda som stod till buds. Min mamma (f. 1924) berttade att i sin barndom var Bibeln s gott som den enda bok som stod henne till frfogande, och drfr lste hon den. Lskunnigheten fder sin egen hunger som till varje pris mste mttas.

²⁶ Som elev tog man dessa betyg som ett skmt eftersom alla tycktes f det hgsta per automatik, man mste tydligen anstrnga sig fr att f lgste. Och mycket riktigt i tredje klass hade vi en busunge som lyckades f C i uppfrande. I dagens skola hade han ftt en massa uppmrksamhet och bokstavskombinationer, vad som blev av med honom vet jag inte. Alla i klassen var mycket lttade nr han ej dk upp nsta lsr. I efterhand frstr jag att han var ngon att tycka synd om och att vi borde ha versett med hans mobbande. Men tnk om han varit ny-nazist. Skulle drmed inte vr avsmak infr honom blivit socialt berttigt och sanktionerat?

triumfer under 1800-talet fram till Hitler²⁷. Och man skall inte frglmma att det preussiska skolsystemet var del av en strre syntes som ven innefattade universiteten och dess roll, lysande beskrivet via Wilhelm Humboldts visioner. Och ven i Sverige spelade prsterna en nyckelroll i att upptcka och identifiera begvningar och uppmuntra och mjliggra vidare skolng. Mnga av de framstende svenska vetenskapsmnnen under 1700-talet kom frn enkla bakgrunder²⁸

Den mnskliga naturen r sig lik. Det r detta som gr studiet av historien s gripande och intressant. med historiens aktrer kan vi i hgsta grad identifiera, men de sammanhang i vilka de agerar skiljer sig s markant frn epok till epok, vilket gr det hela s spnnande. Men utan denna konservering av den mnskliga naturen som mjliggr identifikation skulle grunden fr intresset inte lngre freligga. I sjlva verket r det den mnskliga naturens vsentliga ofrnderlighet som inte bara gr studiet av historien relevant utan ven mjlig enligt den brittiske filosofen Collingwood. Ty historia innebr ytterst en rekonstruktion av frngna tankar. Utan denna mentala frstelse av det frflutnas aktrer frblir deras agerande gtfullt och i frlngningen irrelevant. Collingwood betonar att i detta ligger humanismens krna.

Den mnskliga teknologin har gjort spektakulra framsteg, den mnskliga naturen dremot inte. Detta visar dess begrnsningar och utgr i all samhllig verksamhet en starkt konserverande kraft mot alla nymodigheter. Fortfarande gller det att det mnskliga samtalet r det mest effektiva sttet att frmedla kunskap och insikter. Bland professionella matematiker kan ett kort personligt utbyte ge betydligt mera n vad formella frelsningar och publicerade artiklar frmr ge. Inte fr att dessa r obehvliga, lngt ifrn, men ssom kommunikation r det mnskliga samtalet overtrffat, likavl nu som p Sokrates tid. Och mycket riktigt Liedman tar, med rtta, mycken inspiration frn de klassiska grekerna. Och det r just i denna konservatism som ett vlbehvligt motvrn mot en efemr och ofta missledande samtid mste tas. Som gammal vnsterman vrjer sig frfattaren skert mot beteckningen konservativ och fredrar t.o.m. begreppet aristokrati²⁹ Dagens skola ser sig mer och mer som en serviceinrtning. Allt mjligt matnyttigt fresls som oundngngligt, som t.ex. aktiekunskap! Eller livskunskap³⁰, och olika friskolor frsker profilera sig med allehanda 'hftiga' utbud. Det r allmnt knt att mediakunskap i olika former tenderar att ta en oproportionerlig stor del av gymnasiekurser. Statsmakterna vill istllet betona matematik och sprk. Frfattaren ppekar att med internet och de ofantliga informationsflden vi utstts fr mste skolan i sin grund frndras. Detta kan lta mycket bestickande, men vad betyder det egentligen. Har skolan bara varit ett system i vilket elever strvat efter att plugga in s mycket fakta som mjligt i syfte att rapa upp det p prov (och sedan med gott samvete kunnat glmma det?). Det pminner lite grand om argumentet att efter rknedosornas intg behver elever inte lngre lra sig rkna. Frmgan att kunna hantera en dator eller mobiltelefon r vl knappast ngot som skolan behver lra ut, det

²⁷ Marcel Reich-Ranicki vittnar om i sin sjlvbiografi 'Mein Leben' hur hans lrare i gymnasiet visserligen var ppet nazistiska, men att dess traditionellt preussiska skolning satt s djupt att de inte kunde frn sig till att frneka hans begvning, trots att han var jude, utan belnade hans skolarbete istllet.

²⁸ Givetvis var inte detta en systematisk process, och det finns all anledning att misstnka att de flesta potentiella begvningarna frblev oupptckta och ouppmuntrade.

²⁹ I den vnliga dedikationen i mitt exemplar av boken pminner mig frfattaren om att han utsetts ssom bildningsaristokrat och inte bildningskonservativ.

³⁰ Det senare lr ha sprat ur, och Skolverket har ingripit i mnga skolor

tycks vara något som dagens ungdomar lär sig automatiskt. Det mesta man lär sig, framför allt det praktiska, lär man sig utanför skolan. Istället för att skolan skall till varje pris tillvända sig det moderna samhället med sin populkultur, vilket friskolornas intåg med sin kundorientering, bör den inrikta sig på det mera tidlösa. Det betyder inte att den måste abstraheras till den grad att faktakunskaper bortrationaliseras. Faktakunskaper utgör en reifikation, utan denna konkreta förkroppsligande och situering kan man inte göra nödvändiga avstamp. Den som känner en trygg klassisk skolning främst i högre grad än andra att ståta de moderna informationsflödena i ett sammanhang och profitera från dem.

För att göra en liten digression innan slutklampen. Liedman förordar att estetiska moment liksom fysisk aktivitet borde få större utrymme i skolan. Till detta har jag en del personliga erfarenheter som jag skulle vilja bifoga som kommentarer. Jag var mycket duktig i lämnena, men när det gällde de vriga låg jag i botten. Jag var driver ganska tacksam ty jag fann detta faktum mycket intressant, ty det gav mig ett helt annat perspektiv att komplettera min allmänna skolupplevelse med. Min pappa var mycket konstintresserad och dessutom en mycket driven tecknare. Att rita och måla var viktigt för mig som barn, och min mamma uppmuntrade detta entusiastiskt, väl medveten i progressiv anda om barns behov att vara kreativa. Min pappa förhåller sig betydligt mera avvaktande, och var i allmänhet ganska snål med beröm, ty han tog detta mycket allvarigt³¹. Jag var en entusiastisk konstnär som ritade flitigt med liv och lust. Trots att mina teckningar var så valhnta tycktes detta inte bekomma mig de minsta. Med andra ord min bristfälliga tekniska skicklighet var fullt tillfylles för mitt uttrycksbehov³². Vad kunde sägas gott om mina teckningar? De visade framgå att framställa rymd (det kunde min pappa till nås tillstånd) och från relativt snabbt lärde behärska jag perspektiv (uppenbarligen genom att från första början tagit del av perspektivbilder i min omgivning). Kulmen på min tekniska skicklighet nåddes när jag var ungefär tio år. Sedan dess har den stagnerat. I samskolan fick vi givetvis teckna fritt, och jag läskade det, i folkskolan dremot sattes vi att rita av bilder. Jag fann detta förkastligt, kanske mycket därför att min mamma ansåg det. Att rita av en bild var fusk, att rita av från en 3-dimensionell verklighet var en passande utmaning. Kanske att rita helt ur fantasin ansågs vara det högsta. Senare i realskolan förkastades alla mina konstnärliga försök såsom slarviga och helt undermåliga. Jag tog det med samma jämnmod som att följ min handstil underkänd³³. Det inverkar högst marginellt på mitt bildintresse, stimulerat som det var av min pappa. Jag fortsatte istället att fotografera och i min pappas fotsprån gna mig till mrkrumsarbete³⁴. Med andra ord, skolan har inte monopol på en individs bildningsresa. När det gäller släjd var

³¹ Troligen ett symptom på vad nu skulle ses som en bristande social framgång.

³² Visgotsky pekar att barnets fantasi är mycket begränsad, trots alla de verdrivna och romantiska uppfattningar om denna, och att när de flesta barn när puberteten slutar de att teckna, ty de inser att deras framgång att rita lever inte upp till de förväntningar deras expressiva behov kräver. Min pappa ansåg att alla barn var konstnärliga men att de allra flesta förlorade denna framgång i och med puberteten. Med andra ord trots sin allmänna saklighet föll även han offer för en romantisk inställning. Dock denna romantiska inställning är djupt rotad, som Gombrich utreder i sin bok 'The Preference for the Primitive'.

³³ I vlskrivning fick jag BC, d.v.s. underkänt, eftersom det var mitt första och enda underkända betyg var jag i någon pervers mening ganska stolt.

³⁴ I vilket jag framträdde i fyrtio år, tills den digitala tekniken tog överhand. I efterhand saknar jag detta mrkrumsarbete en aning, ty det har utgjort en av de få praktiska sysslorna jag frivilligt har gjort mig till

situationen betydligt bekymmersammare. Jag levde upp p sljtlektionerna nr det blev tal om skalning och mtning. Att linjen endast hade lngd ej annan utstrckning blev min frsta handfasta kontakt med geometrin, och jag observerade att en kant p en brda inte blev tjockare nr man sg den genom ett frstoringsglas. Men nr det glldde sjlva sljdarbetet var jag totalt likgiltig. Mina kamrater gick infr det hela med liv och lust och frfrdigade den ena saken efter den andra, medan jag satt fast med samma sak hela tiden som slutligen fullbordades med lrarens hjlp. Jag var som man sger 'clueless'. Det har givet mig en intressant insikt i hur skolarbetet m upplevas frn en svagpresterades synpunkt. Detta hade skert inte varit s ltt att stimulera mig. Men kanske inte helt omjligt om jag ftt ngon uppgift som intresserat mig³⁵. Gymnastik var ett annat mne som skoltiden inte gav ngonting alls. En stor del av gymnastisk lektionerna utgjordes av att sitta p avbytarbnken och frvntas se med spnning p hur mina skolkamrater spelade handboll. Dock p fritiden spelades fotboll, fr vilket jag vara ganska obegvad ('clueless') men jag fick i alla fall springa mycket och grundlade en god kondition. Friidrott fascinerade mig, uppenbarligen grund av siffrornas vsentliga komponent i dramaturgin, och visst slsade jag bort mycken dyrbar tid i barndomen med att se p ishockey-matcher under VM och OS. Sdant hrde till. Ett socialt infantiliserande tryck. Dock det sociala trycket motstod jag framngsrikt nr det glldde populrmusik. Musiken spelade inte ngon roll i mitt hem. Vi hade ingen grammofon, mina frldrar spelade inga instrument och inga allvarliga frsk gjordes fr att jag sjlv skulle lra mig spela ngot. Min mamma hade inga sdana traditioner frn sitt hem (hon hade i sjlva verket inga kulturella traditioner verhuvudtaget), medan min pappa dremot vxte upp i ett mycket musikaliskt hem, mot vilket han revolterade, kanske drfr att musiken i s hg grad frknippades med frikyrklighet (och kanske fr att hans bror var s mycket bttr n han, istllet som redan nmnts blev det bildkonsten som blev min pappas omrde³⁶). Detta frklarar det stora intrycket musikundervisningen utgjorde under mitt frsta r i realskolan. Detta r vad som jag nstan minns bst frn denna tid. Ngot s enkelt som enkla utdrag frn den klassiska musiken framfrdes p grammofon. Om detta var ngot jag var helt okunnig. Den ansprkslska undervisningen uppfyllde med rge precis de intentioner som en en vlmenande orientering i estetiska mnen r avsedd att gra.

Slutligen hur vcker man intresse, och hur motiverar man hrt arbete? Att vcka intresse r givetvis det lttaste. Liedman tar upp vurmen. Hur man pltsligt kan fatta ett intresse fr ngonting specifikt och lsa allt mjligt om det; det kan rra bilmodeller, kungliga genealogier, ja allt mjligt lttillngligt. Svrigheten r att frdla och vidareutveckla genom hrt arbete ett vckt intresse. Dri ligger skolans verkliga utmaning, lika mycket nu som tidigare. Hur lser man detta nyckelproblem inom pedagogiken? Hot och fysisk bestraffning r en klassisk, numera med rtta frkastad metod. Mortter av allehanda slag? Betyg, som frenar piskan med moroten? Givetvis mste den yttersta motivationen fr hrt arbete vara inre. Men det

under mitt vuxenliv. I viss mening kan min pappas inflytande p mitt konstintresse ha varit mera ptagligt n mitt vetenskapliga.

³⁵ Ngra r senare fascinerades jag av de platoniska kropparna och gjorde modeller i papp. Som man kunde frvnta sig var de valhnt gjorda, men det bekom mig fga. Jag var vl vl medveten om den platoniska verkligheten bortom det sinnliga?!

³⁶ Dock ett r innan han dog skaffade han sig en stereo och upptckte pltsligt den klassiska musiken. Troligen ett sedan lngre undertryckt behov.

rcker inte. P den frgan har inget tillfredstllande svar givits, och frfattaren bidrager som frvntat inte med ngot svar heller. Ibland lyckas det, oftast lyckas det inte³⁷.

March 24, 26, 2011 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se

³⁷ Min fru som under sin skoltid aldrig utsattes fr ngra utmaningar eller arbetade hrt, talar fortfarande om sin tid vid Ume och den grundlggande franskundervisningen med viss hnfelse. Franska var hennes favoritmne, lusten att lra fanns dr tidigare, men detta frberedde henne inte fr den arbetsbrda som hon och hennes kamrater utsattes fr av en ambitiös fransyska. Av fyrtio studenter slutförde fyra.